

2

Hur använder världens länder sina resurser?

Det finns fler än 190 oberoende stater i världen. Förenta Nationernas (FN) diplomatiska regler kräver att varje land behandlas lika. Exempelvis har varje nation rätt till lika stort utrymme i Generalförsamlingen. Men ändå har de helt olika ekonomiska förutsättningar.

Varje nation har sina egenskaper som skiljer den från övriga – och varje nation har olika typer av *resurser* som den tar till vara på sitt eget sätt. Det ekonomiskt starkaste landet i FN är utan tvekan USA. En av de minst starka är Tuvalu, en önation mitt i Stilla Havet. Tuvalu består av nio korallöar spridda över hundratals kvadratkilometer hav. Ett sätt att åskådliggöra skillnaden är att jämföra dessa länders ekonomiska påverkan på resten av världen. Om USAs export motsvarar en person som väger 60 kg, så kan Tuvalus export beskrivas som en liten myra.

Fakta

Den stora nationen – och den lilla

	USA	Tuvalu
Styrelseskick	Federal republik, president	Monarki med valt parlament, Statschef drottning Elisabeth
Befolkning	301 miljoner	11 992
Yta	9,8 miljoner kvadratkilometer	26 kvadratkilometer
Exportvärde (2007)	1 024 miljarder US-dollar	1 miljon US-dollar
Betydande exportprodukter	Kapitalvaror, konsumtionsvaror, industrivaror, jordbruksprodukter	Kopra, fisk, frimärken
Största stad	Los Angeles 10 miljoner invånare	Inga städer, den centrala administrationen finns i byn Vaiaku på ön Funafuti, med en landningsbana och landets enda hotell (12 rum, inga kreditkort).
		Anmärkning: Tuvalu äger en unik resurs på marknaden, huvuddomänen .tv som ger mer inkomster än landets övriga export, från domäninnehavare på Internet.

Olika slags resurser

Resurser är det som används för att *producera varor och tjänster*. En resurs kan definieras som något som tillförs produktionen och som det finns en *be-gränsad tillgång av*. Resurser kan vara såväl råvaror som människor samt även olika egenskaper hos människorna.

Naturresurser

Naturresurser
Natural resources

Naturresurser räknas som *tillgångar* om de har ett ekonomiskt värde för den som utvinner dem. Man kan säga att det finns tre typer av naturresurser – där de två förstnämnda brukar kallas för *råvaror* eller *material*:

Icke förnyelsebara resurser
Non-renewable resources

- *Icke förnyelsebara resurser* – förbrukas helt i takt med att de används. Exempel är oljefält och järngruvor, vilka är begränsade till storlek och innehåll. Det kan dock bli olönsamt att utvinna denna typ av resurs, t ex ett oljefält, även innan den är helt förbrukad. Kostnaden för utvinningen har då blivit högre än värdet av att göra det. Men detta förhållande kan ändras om tekniken förbättras så att utvinningskostnaden minskar. Eller om oljepriserna stiger.

Förnyelsebara resurser
Renewable resources

- *Förnyelsebara resurser* – tar inte slut bara för att de utvinns. Exempel är fisk, skog, vatten och bördig jord, som med tiden återskapas om de utvinns på ett klokt sätt. Men det blir förstås annorlunda om dessa tillgångar behandlas på ett ovarsamt sätt, dvs exploateras utan hänsyn till naturens lagar.

Icke förbrukningsbara resurser
Non-expendable resources

- *Icke förbrukningsbara resurser* – finns ständigt kvar trots att de används. Här ingår sådana "immateriella" tillgångar som naturlig skönhet, spännande kultur och klimat för att nämna några exempel. Platser med en lång och intressant historia som Venedig har stor betydelse för turismen i området. Också områden med särskilt bra klimat, t ex Kanarieöarna och Alperna, är intressanta för turister som vill bada, åka skidor etc. Men även dessa resurser kan förstöras av människan genom ett överutnyttjande som förstör miljön. Exempel är Costa Brava-kusten i Spanien, där man har byggt så mycket att miljön inte längre är lika lockande för turister.

Också ett lands eller en regions *strategiska läge* kan vara en resurs. Exempelvis är Malackasundets läge en tillgång för handeln mellan Fjärran Östern och Mellanöstern. Singapore har sedan länge utnyttjat sitt läge genom att erbjuda fartygsreparationer och bra hamnar. Kustlösa länder som Mongoliet och Tchad har strategiskt dåligt läge, Uzbekistan likaså.

Naturresurser är viktiga för alla länders ekonomier, men deras betydelse har minskat under en längre tid. Det är *vad man gör med sina resurser* som avgör den ekonomiska framgången, inte resurserna i sig själv. Det mervärde som ett land kan skapa av resurserna är avgörande för landets ekonomi. Det finns t o m länder som har väldigt få naturresurser men som ändå har lyckats bra ekonomiskt, t ex Japan.

Andra resurser – som människor, kapital...

Alla ekonomier behöver naturresurser, men skillnaden för utvecklade länder är att de inte är beroende av naturresurser som sådana. Däremot kan de producera ett mervärde utifrån naturresurser, vilket ger högre välstånd. För detta krävs andra typer av resurser, som människor, kapital och samhällssystem:

- *Mänskliga resurser* innebär inte bara att det finns arbetskraft, dvs människor i ett land som kan arbeta, utan det handlar också om människornas intellektuella kapacitet, kunskaper och erfarenheter, arbetsvilja, samarbetsförmåga etc. Dessutom behövs människor med uppfinningsförmåga och entreprenörsanda.
- *Kapital* behövs i två former: realkapital och finansieringskapital (se också kapitel 1). Med *realkapital* menas tillgängliga maskiner, fordon, byggnader etc som används för att förädla råvarorna. Här ingår också ett lands *infrastruktur*, dvs vägar, hamnar, flygplatser, telekommunikationer etc. Realkapital är således ingen naturlig resurs utan är skapad av människan. *Finansieringskapital* är olika former av eget eller andras sparkapital, som man använder för att kunna skaffa nödvändiga resurser. Denna resurs behandlas närmare i kapitel 10.
- Ett välordnat *samhällssystem* är också nödvändigt för att alla andra resurser ska kunna samverka, så att mervärde skapas i ett land. Samhällssystemet ska skapa infrastruktur, motverka brottslig verksamhet, ansvara för bostadsplanering, ge service åt barn och äldre, anordna utbildning och sjukvård etc. Det vill säga, allt det som behövs för att människor ska kunna ta tillvara ett lands resurser och dessutom kunna leva ett bra liv.

När ett samhälle blir mer och mer beroende av teknik för att tillverka varor och tjänster, minskar den ekonomiska betydelsen av råvaror och utbildad arbetskraft. Det som betyder mer är människor med högre utbildning och tillgång till kapital.

Mänskliga resurser
Human resources

Samhällssystem
The social system

Exempel 1

En keltisk tiger – eller irländskt fagert tal

När man står på Irlands avlägsna västkust och ser ut över havet kan man uppleva att man är nära världens ände. Det finns bara vatten tills man når den nordamerikanska kusten. Och genom Irlands problematiska historia var Nordamerika målet för många män-

niskor som ville få ett bättre liv. Mer än tre miljoner irländare bor idag utanför landet, med tillräcklig bakgrund för att kunna bli irländska medborgare. Dessutom finns minst åttio miljoner människor som menar att de har irländskt ursprung. Många emigrerade till

Storbritannien under de svåra åren, men de flesta for till Nordamerika. Irland är ett av få länder i världen som idag har mindre befolkning än det hade i mitten av 1800-talet.

När Irland gick med i EU 1973 var det fortfarande ett land i Europas periferi och ett av de fattigaste i EU. De "bästa" ur varje generation valde fortfarande att emigrera till andra länder. Landet hade få naturresurser förutom ett bördigt landskap med mycket grönt gräs.

Trots detta fick landet ett av de snabbast växande ekonomierna under 1990-talet och framåt. Idag motsvarar välståndet per person det i USA. Landet blev känt som den Keltiska tigern genom att dra nytta av sin mest värdefulla tillgång, den mänskliga resursen.

"**Blarney Stone**", som utgör en del av Blarney Castle, anges som en sorts "ödessten" med anor från de tidiga irländska kungarna. Den som kysser stenen sägs få magiska krafter vad gäller charm och övertalningsförmåga. Den som har kysst stenen kan "snacka sig fram" till vad som helst, eller som man säger "Use the Blarney way". Irländare, oavsett om de kysst stenen eller ej, anses ha

Use the Blarney way...

särskilt bra kommunikativa förmågor. I motsats till deras mer uttryckslösa och fantasilösa engelska och skotska grannar.

Majoriteten av de irländska emigranterna lämnade hemlandet efter att ha fått en utmärkt utbildning vid de högklassiga Irländska universiteten. Många av dem som på 1980-talet arbetade i stora multinationella dataföretag i USA och Storbritannien var irländare. Kombinationen av en bra utbildning, gemensamt språk och den extra drivkraft man får när man lämnar sitt hemland – plus, måste man säga, talets gåva – gav de utflyttade irländarna en stark ställning.

Den irländska regeringen inledde sina ekonomiska reformer i slutet av 1980-talet – med låg skatt, en öppen ekonomi, ett företagervänligt klimat och investeringar i högre utbildning inriktad på ekonomi, IT och högteknologi. Efter ett tag hade Irland fått en utvecklad arbetskraft med det där lilla säljbara extra som innebar att Irland låg ett steg före. Man insåg att detta lilla extra bestod av tre delar: bra utbildning, och bra praktik kombinerat med "Blarney-förmågan".

Man skapade The Industrial Development Agency – IDA, vars anställda reste världen runt för att övertyga många av de multinationella dataföretagen att Irland var exakt rätt ställe att placera sin verksamhet på. Företag som Google, Dell och Yahoo nappade på att etablera sina europeiska huvudkontor på Irland. De attraherades av låga skatter och en fri och öppen ekonomi. De insåg också att den fanns många kompetenta irländare som var villiga att återvända från en IT-karriär i USA och Storbritannien. Det var inte bara det att de bidrog till dugglig arbetskraft, många blev också inspirerade att starta egna företag. Med sitt entreprenörskap och sin förmåga att "snacka sig fram" blev de i hög grad framgångsrika företagare.

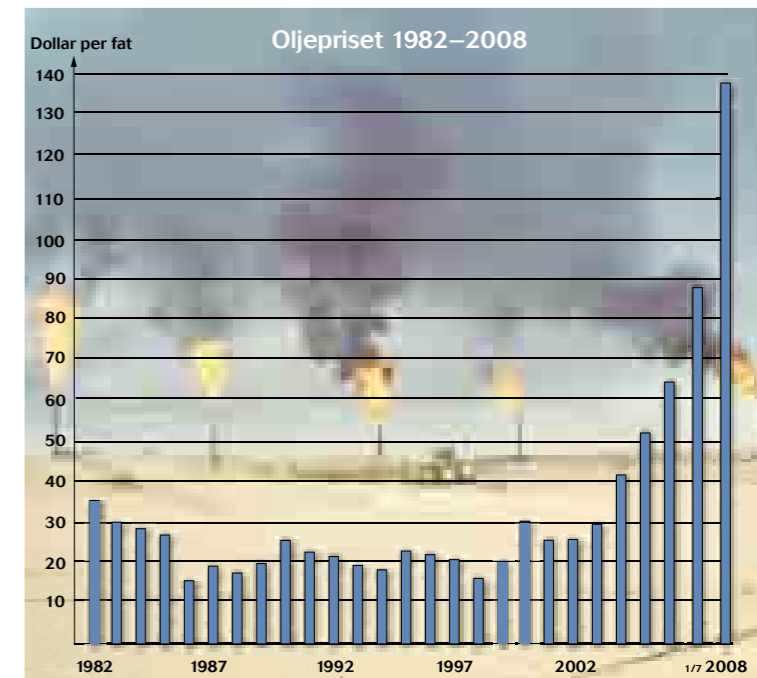
Olika vägar att nyttja sina resurser

Varje land har sin egen mix av resurser, En del länder använder sina resurser på ett klokt sätt, andra gör tvärtom. Det finns dock ingen enkel formel till framgång. Det land som använder sina mänskliga och materiella resurser klokt, kan ge sina medborgare en bra levnadsstandard. Men att bara ha resurser utan att kunna använda dem ordentligt, innebär ofta ett misslyckande.

Ett stort problem med just naturresurser är att de varierar i pris mer än varor och tjänster. Tänk på priset för en tillverkad produkt, t ex en bil. I grunden måste försäljningspriset uppgå till minst kostnaden för materialet och tillverkningskostnaden (inklusive arbetskraft). Dessutom tillkommer bl a marknadsföring, räntekostnader och vinst. I praktiken är försäljningspriset inte så beroende av kostnaden för råvaror, även om det har viss betydelse om t ex plåtkostnaden går upp eller ner.

Höga priser på råvaror gynnar dock inte automatiskt de länder som producerar dem. Det finns faktiskt en ekonomisk teori som går under namnet "råvarans förbannelse", vilken säger att ett alltför stort beroende av sådana resurser är ett hinder för ekonomisk utveckling. Huvudproblemen för råvaruproducerande länder är:

- **Korruption** – För länder som inte har en tradition av ansvarsfullt regeringsarbete, kan det vara frestande för de styrande att betrakta vissa statsinkomster som sina egna. Exempelen är många i bl a Afrika, såsom Angola, Tchad och Zaire /Kongo Kinshasa.
- **Förbiseende av mänskliga resurser** – Om de styrande kan tjäna pengar genom att enbart sälja råvaror, finns det inget behov av att uppmuntra till att skaffa kunskaper.

Oljeprisets utveckling 1982-2008

Källa: Blomberg, State of Alaska, Tax Div.

Korruption
Corruption

Förbiseende av mänskliga resurser
Neglect of human resources

Slöseri genom prestigeprojekt
Wasting money on buying prestige

- **Slöseri genom prestigeprojekt** – Intäkter från råvaruproduktion kan hamna i onyttiga prestigeprojekt av typen påkostade byggnader etc.

Bristande beredskap vid fallande priser
Lack of experience in handling falling prices

- **Bristande beredskap vid fallande priser** – Den regering som är beroende av sina exportinkomster visar sig ofta ha svårt att planera för fallande priser, vilket kan skapa kaos i landet.

Uppmuntra investeringar
Encourage investments

Ett land som är mycket beroende av råvaruinkomster för sin ekonomi, måste ändå uppmuntra till investeringar i kapital och arbetskraft, bygga upp en bra infrastruktur, investera i förädlingsindustrier och höja utbildningsnivån i landet samt uppmuntra nya idéer. Länder som misslyckas med detta kan få ett sämre ekonomiskt läge än utan sina råvarutillgångar.

De länder som är köpare av råvaror är givetvis intresserade att få dem så billigt som möjligt. På 1970-talet när råvarupriserna var höga, led de europeiska ekonomierna av hög inflation och låg tillväxt. Men råvaruproducenter är också konsumenter av varor. Det blev ökad export för USA och Europa, eftersom behoven ökade i de oljeproducerande länderna. Dock inte enbart av varor utan också av t ex finansiella tjänster i London och New York. Även turistindustrin i västländerna drog nytta av när oljeländerna spenderade sina pengar på turistresor och fastigheter.

Utveckla teknik
Develop new technology

Höga råvarupriser kan uppmuntra de konsumerande länderna till att utveckla sin teknik. T ex så försökte man hitta vägar på 1970-talet att spara på oljan. En konsekvens av detta blev att det på 2000-talet behövs mindre energi för att producera varor. De ökade oljepriserna har därför haft mindre effekt på ekonomin än på 1970-talet.

Balansen mellan råvaruexportörer och råvarukonsumenter varierar över tiden. Vid höga råvarupriser kan producentländerna få såväl ekonomiska som politiska fördelar. Motsatsen gäller när priserna går ner.

På 1970-talet trodde man att världen skulle få ont om råvaror och att priserna ständigt skulle vara höga. I slutet av 1980-talet och början av 1990-talet svängde uppfattningen, man trodde på fortsatta låga priser. På 2000-talet återgick dock läget till höga priser igen.

Nu har det dock blivit så, i Europa och Nordamerika, att BNP till allt större del består av tjänster. På så sätt har man blivit mindre beroende av råvarupriserna. Tjänsterna kan ju bli bestå i att utveckla effektivare användning av råvaror!

Exempel 2

Från råvaror till högteknologi på några generationer

På 1800-talet var staden Seattles ekonomi beroende av råvaror. Främst genom skogen. – Seattles fuktiga klimat på USAs norra västkust ger upphov till tät skog och gigantiska pinjeträd. Dessutom var staden ett centrum för guldgrävare i de omgivande guldfälten. Dessa spenderade en stor del av pengarna i staden.

En de tidigaste industrierna i staden var skeppsbyggnad. Man byggde segelfartyg som var oceangående och gjorda av starkt virke för köl och master. Ganska snart blev träfartyg otidsenliga, men Seattle fortsatte att vara ett centrum för träindustrier.

William E Boeing, tysk av andra generationen, hade redan tjänat bra med pengar på trävaror innan han 1916 byggde sitt första sjöflygplan av trä med

hjälp av kunskaperna från träindustrin. När det gäller flygplan är resten framgångshistoria för Boeing. Men vad som är mindre

känt är att flygindustrin med sitt stora behov av information skapade ett behov av praktiskt användbara datorer. Boeing utvecklade år 1946 en av världens första datorer för användning i flygplan.

Därifrån till dator- och programvaruutveckling är steget inte långt. Det var heller inte av en tillfällighet att Bill Gates 1989 valde Bellevue strax utanför Seattle för Microsofts huvudkontor. Seattle var redan fullt av datatekniker som arbetade för flyg- och datorindustrierna där.

Den här historien är en hyllning till den mänskliga resursen. Från sin tidiga historia fram till våra dagar har man i USA kunnat hitta en unik balans mellan färdigheter och entreprenörskap. Att kunna använda befintlig teknik på nya sätt och att utveckla sina tillgångar. Med andra ord har man ett bra system där goda idéer kan få nödvändigt stöd – och det finns entusiastiska människor tillgängliga som vill testa nya affärsmöjligheter.

Nationell kontroll av viktiga resurser

Om man går tillbaka några hundra år så ser vi att de större länderna i Mellanamerika, Mellanöstern, södra Asien och Fjärran Östern var lika utvecklade som länderna i Europa. Men under 1800-talet dominerade det koloniala systemet och en hög grad av ojämlikhet fanns mellan olika delar av världen. Europa och Nordamerika var rika, övriga delar var på det hela taget fattiga. På många sätt finns denna ojämlikhet kvar än idag.

År 1914 markerade en vändpunkt för det koloniala systemet där Europa genom utbildad arbetskraft och tillgång på kapital utövade kontroll över sina kolonier. På så sätt hade man tillgång till naturresurser och billig utbildad arbetskraft. Man ansåg att koloniernas tillgång på billiga resurser var helt nödvändig för att få fram industrivaror.

Vändpunkt
Turning point

Det brittiska imperiet sågs som den mest framgångsrika av kolonialmakterna. När detta välde stod på sin höjdpunkt i början av 1900-talet omfattade det ca 25 % av jordens landyta och ca 30 % av världens befolkning samt utövade inflytande och kontroll även över stora delar av övriga världen, som t ex Brasilien, Iran och Kina.

Illustration över världen kring år 1900 med det brittiska imperiet markerat med rött.

Konkurrensfördelar
Competitive advantage

Olika kolonier hade olika konkurrensfördelar. I Sydafrika fanns guld och diamanter, i Iran olja och Malaysias klimat var perfekt för gummiödlingar. Problemet med avsaknad av lämplig arbetskraft för att skörda gummi löstes med importerad arbetskraft, som tamiler från Ceylon och kineser.

Bistå med kunnsande och kapital
Support with knowledge and funding

Moderlandets roll var att komplettera med kunnsande och kapital. Storbritannien höll med utbildad arbetskraft och finansiellt kapital för att kunna förädla råvaror, tillverka och handla med varorna på världsmarknaden. Man höll också med det kapital som behövdes för att driva plantager och gruvor och att driva handelsverksamhet. När Indien exempelvis exporterade bomull, exporterade Storbritannien bomullskläder till Indien – och till resten av världen.

Det är intressant att peka på att två länder som inte borde passa in i detta mönster ändå gör det på sitt sätt. Östra delen av Ryssland, inklusive Sibirien, och den amerikanska Västern tillhandahöll billiga råvaror i överflöd och blev utnyttjade som om de vore kolonier.

Den allra viktigaste skillnaden mellan kolonisatorerna och deras kolonier var att de senare ofta var fattiga. Produktionen av enkla oförädlade råvaror kräver ingen utbildad och välbetald arbetskraft och ger inte heller några större inkomster för landet. Hög levnadsstandard skapas genom att tillföra ett mervärde i tillverkningen eller genom att producera utvecklade tjänster.

Efter kolonialismen

När länder i Afrika och Asien efter hand blev självständiga, insåg de att deras levnadsstandard var beroende av att de började tillverka och sälja förädlade varor. Man började dock med att ta kontroll över sina egna råvaror för att på så sätt få ut högre priser.

Förädling av varor
Processing of goods**ExempelB****Vem har kontroll över oljan?**

Ända sedan början av 1900-talet har de europeiska länderna varit beroende av pålitliga och billiga leveranser av olja. Samtidigt har de oljeproducerande länderna haft intresse av att få högsta möjliga pris.

Under den första hälften av 1900-talet lyckades Storbritannien, Holland och USA ha bra kontroll över de största oljeproducenterna, som Saudiarabien, Iran, Irak och Burma. Kontrollen bestod i att utländska oljebolag fick arbeta ganska fritt och därför lyckades hålla nere oljepriserna.

Ett exempel var Anglo-Iranian Oil Company. Det styrdes från Storbritannien och var på sitt sätt en mäktig "stat i staten". Iranier fanns bara på lägre befattningar i bolaget. Endast ca 10 % av vinsten gick till den iranska regeringen, medan den brittiska regeringen fick 30 %!

Det finns två möjligheter för ett oljeproducerande land att få bättre betalt. Man kan ta över, nationalisera, de utländska oljebolagen, och man kan förbjuda eller begränsa deras möjligheter att arbeta inom oljesektorn. Några oljeproducenter har använt dessa möjligheter, bl a Libyen, Irak och Saudiarabien. Andra länder som Ecuador, Bolivia och Venezuela har nyligen tagit över utländska oljebolag. Ryssland å sin sida har gjort det allt svårare för utländska oljebolag att verka i landet.

Att nationalisera utländska företag kan skada landets ekonomi genom att den bästa tekniken går förlorad. Detta kan i sin tur leda till minskad oljeproduktion när oljefälten blir äldre. Detta skulle kunna hända i Ryssland. I synnerhet hände det i Libyen innan landets ekonomi öppnade sig för omvärlden på 90-talet.